

діяльність театру. 1911 р.– 62 арк.; 43. Черепанин М. Музична культура Галичини другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. як предмет наукового вивчення / Мирон Черепанин // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ : «Плай», 2000. – С. 12–21; 44. Черепанин М.В. Музична культура Галичини (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.): Монографія / Мирон Черепанин. – К. : Вежа, 1997. – 328 с.

УДК 392.5 (=163.2)

Олена КОЖОЛЯНКО

ПЕРЕДШЛЮБНА ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ БОЛГАР (КІНЕЦЬ ХІХ – ХХ ст.)

У статті розглядаються окремі елементи традиційної весільної обрядовості болгар. Досліджено специфіку передшлюбного періоду весільної обрядовості болгар кін. ХІХ – ХХ ст. Традиційну весільну обрядовість болгар розглянуто як один із найстійкіших і найскладніших компонентів традиційно-побутової культури.

Ключові слова: Болгарія, традиційна обрядовість болгар, задруга, весільні обряди.

Елена КОЖОЛЯНКО

ПРЕДБРАЧНАЯ СВАДЕБНАЯ ОБРЯДНОСТЬ БОЛГАР КОНЕЦ ХІХ – ХХ вв.

В статье рассмотрены некоторые элементы традиционной свадебной обрядности болгар. Исследовано специфику предбрачного периода свадебной обрядности болгар кон. ХІХ – ХХ вв. Традиционную свадебную обрядность болгар рассмотрено как один из наиболее устойчивых и сложных компонентов традиционно-бытовой культуры.

Ключевые слова: Болгария, традиционная обрядность болгар, задруга, свадебные обряды.

Olena KOJOLIANKO

PRE-MARRIAGE WEDDING RITES OF BULGARIANS (LATE 19-th – 20 -th CENTURIES)

The body of the article goes on to discuss specific elements of Bulgarians' traditional rites. Of particular interest is the study of Bulgarian pre-marriage wedding rites (late 19-th – 20 -th centuries). The article goes on to discuss traditional wedding rites of Bulgarians as one of the most deeply-rooted and complicated components of traditional-welfare culture.

Keywords: Bulgaria, Bulgarians' traditional rites, family community church, wedding rites.

Кожному народу, етнографічній групі загалом та окремій людині зокрема притаманні свої звичаї та традиції, які сформувались протягом їхнього існування і продовжують виникати й досі. У традиціях сконцентровані

уявлення людей про довколишній світ, своє місце у ньому, явища природи. За допомогою певних звичаїв та обрядів люди прагнуть захистити себе та свою родину від негативного впливу з боку інших людей та довкілля; забезпечити собі щасливе життя та успіх. Тому важливо, щоб під час головних подій життя людини існувала чітка система сімейних звичаїв та обрядів.

Родинна обрядовість становить систему свят і ритуалів, якими відзначаються всі найважливіші життєві події людини від її народження до смерті. У родинній обрядовості сплелися дії, словесні формули та атрибути, виникнення яких сягає різних історичних епох із притаманними кожній з них соціальними, правовими, морально-етичними, релігійними нормами і уявленнями.

Одним з найяскравіших і колоритних обрядів родинного циклу є весілля. Весілля – найбільш розгорнутий і системний обряд традиційної болгарської культури середини XIX - початку XX ст. Традиційне болгарське весілля містить у собі значно більше різноманітних обрядів, ніж інші сімейні звичаї болгар, та має порівняно з іншими видами духовної культури чи не найбільше варіантів, причому відмінності в обрядових діях існують не лише в різних віддалених районах, а й у межах сусідніх населених пунктів.

Весілля, як система, проектує різні напрями його вивчення. Головними серед них є шлюбне право, типи шлюбу, історія формування дійства, обрядова структура тощо. У працях дослідників болгарського весілля ці теми найчастіше переплітались і взаємодоповнювались. Питаннями, які безпосередньо стосуються основних складових традиційної весільної обрядовості болгар, в основному займаються болгарські дослідники (роботи Я. Манилової [18], С. Шишкова [32], М. Арнаудова [1], М. Єлчинової [10], С. Янева [34, 35], М. Васілевої [6] та ін.), які висвітлюють різні аспекти щодо традиційного укладання шлюбу у болгар. На окрему увагу заслуговують роботи Е. С. Узньової [24], присвячені дослідженню болгарського весілля. Культуру та побут болгарського населення на території України вивчала Л. Демиденко [9] та ін. На жаль, вищезазначені питання, попри їхню цікавість, є малодослідженою проблемою серед вітчизняних науковців. Отже, залишається актуальним висвітлення особливостей традиційної весільної обрядовості болгар та окремих її елементів, що і є основною метою даного наукового доробку.

Болгарський весільний обряд кінця XIX – початку XX ст. містить багато компонентів, пов'язаних з продовженням роду, обцинних зв'язків, отримання спадщини, забезпечення матеріального добробуту сім'ї, морально-виховними засадами суспільства. З огляду на ці обставини інтерес до цього дійства не применшується, а дослідження різних циклів весільного обряду відкриває нові або маловідомі елементи весілля як найважливішого явища традиційно-побутової культури болгар.

Сімейні та суспільні відносини болгар є досить своєрідними. У болгар, як і в інших південнослов'янських народів, протягом тривалого часу зберігалася велика патріархальна родина (род, голяма, челяд), яка у науковій літературі

отримала назву задруга; особливо це було характерним для західних областей Болгарії.

У великій сім'ї (задругі) усіма справами розпоряджався її голова, інші дорослі члени сім'ї займали підкорювальне становище. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Болгарії стали переважати індивідуальні сім'ї, але у них довгий час ще зберігалися деякі традиції задруги. Дружина не була рівноправною з чоловіком, батьки здійснювали значний вплив на долю дорослих дітей. Шлюби з давніх часів укладалися переважно за бажанням батьків. При виборі нареченої бралися до уваги як обсяги приданого, так і господарські якості дівчини. Тому дівчат 22-25 років нерідко видавали заміж за хлопців 17-20 років. Існувало три форми укладення шлюбу:

1) сгодяване – шлюб за взаємною згодою обох сторін, із дотриманням всього комплексу традиційної весільної обрядовості: заручин, весільних та післявесільних церемоній, включаючи вручення приданого та дарів нареченого родині нареченої;

2) приставане – коли наречена без згоди своїх батьків йшла до нареченого, «приставала» до його дому. Коли вона заходила до будинку, то торкалася до вогнища і цим ставила себе під захист нової сім'ї, після цього батьки нареченого вже не могли прогнати її. Така наречена звалась пристануша. Вона не отримувала від своїх батьків приданого. Влаштувалося досить скромне весілля, на якому родичі нареченої не були присутні. Схожий за змістом звичай був розповсюджений серед молдавського населення і, напевно, під його впливом – в українців Подністров'я. Звичай цей звався «пе коптьор» (на піч). Але суть цього звичаю була іншою і зводилась до захисту прав дівчини, яку обманув хлопець;

3) завлічане – насильницьке викрадення дівчини дружиною хлопців на чолі з нареченим.

З середини ХХ ст. укладення шлюбу у болгар часто набирало форми приставане, оскільки батьки та родичі вже не втручалися у вибір молодих. Саме тому значна частина передшлюбних обрядів (сватання, зговір та ін.) відпадали. Весілля призначали, як правило, через деякий час після вступу у фактичний шлюб, цей час використовувався для підготовки до святкування. На весіллях в цей час виконується значна кількість традиційних болгарських обрядів, які побутовали на звичайному весіллі – сгодяване [25, с. 73].

Весільна обрядовість болгар відзначається надзвичайним розмаїттям. Зокрема, до передшлюбного циклу належать обряди, пов'язані з досягненням згоди на шлюб двох родин хлопця й дівчини. Зазвичай передвесільний етап складався з трьох-чотирьох частин: парування, сватання, заручини – малі й великі, оглядини, викуп тощо [2, с.9].

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. дошлюбне знайомство болгарської молоді було однією з передумов одруження. Почуттєві переживання на порі статевої зрілості захоплювали хлопців та дівчат ще в підлітковому віці. Готуючись у недалекому майбутньому вступити до шлюбу, молодь прагнула вибрати собі пару до душі, всупереч майновим розрахункам батьків, які за

непослух могли покарати позбавленням майна - землі, реманенту, житла [15, с.87]. Крім того, не допускалось парування хлопця і дівчини, які були кровоспорідненими до п'ятого, сьомого і навіть дев'ятого коліна. Це стосувалось також усиновлених, побратимів і посестер [22, с.136]. Брались до уваги відмінності у віросповіданні, що збереглося від часів насильницької асиміляції болгар за турецького гніту [14, с.254].

У передшлюбний період молодь мала можливість тісніше спілкуватися, краще пізнати і глибше покохати одне одного. Взаємний потяг виявлявся під час виконання колективних робіт (сіножать, випас худоби, жнива, обмолот), вишивання й прядіння на досвітках, під час танку на вечорницях у недільні й святкові дні, коли в центрі села збиралися і водили хороводи.

Дівчина могла виказати хлопцю свою симпатію, надіславши йому букет квітів, перев'язаний червоною ниткою, під час танцю «хора». Зазвичай про свої почуття говорили не словами, а знаками. Скажімо, на досвітках хлопець нишком викрадав у дівчини «китку (квітку)» і закладав її за вухом, витягав у дівчини з-за пояса хустинку або кидав у неї яблуком - все це було проявом освідчення в коханні. Якщо дівчина приймала його залицяння, не обурювалась цими діями, а лише відводила вбік погляд, це було ознакою взаємної симпатії. Іще хлопець передавав своїй обраниці веретено з шерстю: якщо дівчина симпатизувала йому, вона кілька хвилин пряла і потім повертала веретено [33, с.98]. Приводом до зустрічей було часте ходіння дівчат по воду, причому дівчина йшла аж на околицю села («кларенгу») до джерела («кобилиці») причепурена, у святковому одязі з коромислом через плече. Дівчата стояли в черзі до водоймища, а хлопці збоку спостерігали за ними, причому дівчата робили вигляд, ніби ця сцена їх зовсім не обходить [13, с. 142]. Знаком прояву симпатії до дівчини було прохання дати йому напитися з її відра. Якщо хлопець не був дівчині до вподоби, то вона виливала воду з відра. Якщо хлопець припав їй до душі, вона давала йому напитися, потім виливала воду з відра і наповнювала його свіжою.

Після прояву цих та інших знаків залицяння спостережливі односельчани починали говорити про таку закохану пару. Вони отримували новий статус «ганьовників» (від слова гань - ласкати). Вони вже мали певну свободу для спілкування. Їхні інтимні відносини обмежувалися рукопотисканням та нечастими поцілунками. Насамкінець дівчата на посиденьках виконували на адресу своїх обранців куплети-частівки, до яких вставляли їхні імена [13, с. 143]. Вже у підлітковому віці - дівчата у 13-15 років, хлопці у 15-17, могли відвідувати місця збору молоді, брати участь в обрядах лазарування на вербну неділю, колядування на новорічні свята тощо. Тут доречно згадати, що у шлюб дівчата вступали у 16-18 років, а хлопці - у 18-22; зі свого боку, родичі заохочували залицяння молодих хлопців до старших дівчат віком 20-22 роки, щоб скоріше отримати надійну робітницю в дім [12, с.63]. Хлопець супроводжував дівчину додому з танку, у святкові дні гойдав на гойдалці, у гарячу пору допомагав у полі. За всіх обставин обоє поводити себе скромно і пристойно [15, с. 173].

Загалом у дівчині цінувались цнотливість, розсудливість, повага до родичів, а ще здоров'я, міцна фізична статура як неодмінні умови ведення господарства і виконання традиційних жіночих робіт по дому. У хлопцеві приваблювали фізична сила, працьовитість, відсутність шкідливих звичок тощо [19, с. 108]. Неабияке значення для молодих відігравала зовнішня привабливість, у той час як для родичів першочерговими якостями виступали майновий стан, прагнення породичатися з поважною, шанованою в селі сім'єю.

Напередодні весілля відбувалися обряди, пов'язані з досягненням згоди двох родин на шлюб - сватання (сватование) та «малий зговір» (мальк годерж), на яких батьки молодих домовлялися про день весілля та взаємні дарунки на весіллі.

Смислове значення передвесільної обрядовості полягало в домовленості двох родин про шлюб, у прилюдній згоді наречених на одруження і вирішенні ряду економічних, господарських питань щодо утворення нової сім'ї, розподілу матеріальних витрат на весілля тощо.

Одним з важливих елементів весільної обрядовості є сватання, яке було характерне для народного весілля на всій території Болгарії. Лише в окремих регіонах воно мало деякі особливості.

Свататись йшли у сприятливий день. Сприятливими для засилання сватів днями у болгар вважалися неділя, понеділок та четвер. Інколи сватання відбувалося пізнього вечора, а то й вночі, коли по хатах гасили світло, щоб мало хто з людей бачив, а у випадку відмови – зберегти це у таємниці, уникнувши сорому.

Першим кроком, як уже зазначалось вище, було забезпечення взаємної згоди на шлюб – сватование, просене, посакване. Перед тим, як засилати сватів, у дівчини йшла родичка або мати хлопця для з'ясування намірів батьків обраної дівчини, аби не принижувати парубка можливою відмовою. Переважно сватами (сватовниці, зглядниці, женихні) виступали родичі нареченого чоловічої статі, іноді з ними йшов батько [13, с. 143]. У Північно-Східній Болгарії часом сватами призначались і жінки. Загалом же свати повинні бути людьми сімейними, статечними, вміти дотепно і гарно (красно) говорити. Зазвичай сватати йшли у визначені дні, після того як пересвідчилились у прагненні обох сторін вести мову про одруження молодої пари. Процедура висловлення згоди батьків дівчини на засилання сватів закріпилась певним чином. І все ж свати віддавали перевагу нанесенню візиту пізно ввечері, щоб якомога менше односельчан знали про можливу відмову молодої та її родини [30, с. 129].

На початку ХХ ст. звичай попередньої згоди на сватання втрачає обрядову функцію і перетворюється на форму ввічливого попередження про прихід сватів. Сватання здебільшого відбувалось за домовленістю молодих, але були випадки приходу несподіваних сватів, які ризикували отримати відмову. Для надання церемонії урочистості свати одягались у святковий одяг, в руках тримали гілки сливи й черешні – символи достатку і здоров'я [15, с.19].

В старости просили, як правило, близьких родичів нареченого, які були у щасливому шлюбі та мали досвід сватання. Крім того, при виборі старости бралися до уваги такі риси вдачі, як уміння вести розмову, чемність, веселість. Успіх сватання залежав ще й від знання старостами традиційних словесних формул. Словесні формули засватування дівчини часто були побудовані на алегоріях. Розмови-алегорії допомагали старостам вчасно зупинити сватання, коли воно було небажане для сім'ї дівчини. Алегоричні прийоми на початку ХХ ст. подекуди зникають і набирають форму цілком ділової розмови. Часто старости, прийшовши до хати, відразу говорять про свої наміри.

У призначений день старости приходили до хати дівчини з горілкою, а в Західній Болгарії та Фракії приносили також обрядовий хліб. У багатьох слов'янських етносів, зокрема в Україні, господарі зустрічали старостів хлібом і сіллю. Першим елементом обряду було помішування вугілля у печі, яке було преамбулою до традиційної промови. З описів болгарського весілля різних часів відомо, що вступна промова старостів при сватанні була до певної міри сталим елементом обряду. Водночас цей елемент у кожному конкретному випадку зазнавав певних процедурних змін, які залежали від імпровізаційних можливостей старости. Так, при помішуванні вугілля староста говорив: “Як палає цей вогонь, так нехай палає наш хлопець за вашою дівчиною, а ваша дівчина – за нашим хлопцем” [13, с.45]. Промовець-староста часто вдавався до алегорій про купівлю-продаж телички, доброго вина, або ж удавали з себе мисливців, що прагнули зловити соколицю для свого сокола.

Батьки дівчини подякували за виявлену повагу, але не поспішали з позитивною відповіддю, висловлюючись при цьому приблизно так: “Ми запитаємо згоди у доньки, а ви приходьте завтра... Щоправда, вона у нас молода, до того ж іще не готовий посаг” [15, с.39]. Після деяких ухильних відповідей батько давав згоду на шлюб, а свати пригостили присутніх горілкою, примовляючи при цьому: “В добрий час!” [15, с.40]. Наступного дня наставала черга “малих заручин” (годеж, мальк главеж, малка глова). Результати сватання вже не були таємницею, тому на заручини приходили родичі молодого. Дівчину запрошували до сватів, щоб вислухати її згоду на шлюб. Якщо дівчина була згідна, вона цілувала руку нареченому і його батькам. Після цього обмінювались подарунками. Невід'ємною частиною дарів (нішан) були букети живих або висушених вічнозелених квітів, що називались вищезгаданим терміном “китки”. До “китки”, призначеної молодій, прив'язували вузлик з непарним числом золотих або срібних монет і перстень нареченого як символ, що використовувався в наступних обрядах [12, с.79].

Далі дівчина обходила всіх гостей, які сиділи за столом, і обдаровувала їх гаптованими рушниками, в'язаними панчолами і фартухами. До речі, в українців наречена виносила рушники і пов'язували ними тільки старостів. Після обдаровування наповнювали келихи і проголошували заздоровну молодим, родичі яких після “малих заручин” вважались порідненими [3, с.29].

Великі заручини (галям, галям нашан, китка газдило) за процедурою й обрядом нагадували малі заручини, але вже мали масовий, публічний характер. Тепер до хати нареченої гості та свати прямували з музикою, попереду пританцьовуючи рухалась молодь. Якщо на малому гадежі гостей обдаровували рушниками і “китками”, то тепер обмінювались цінними подарунками. Наприклад, дівчині заможні батьки нареченого дарували низку намиста із золотих монет, менш заможні – одну золоту монету на шнурку. Це був особливий знак засватаної й зарученої молодої, який відрізняв заручену дівчину [13, с. 143].

Після зговору батьки молодих вважалися порідненими та зверталися один до одного «сват», «сватья».

За час від малого зговору до великого зговору була можливість обдумати рішення про одруження. Тому значення великого зговору полягало в закріпленні остаточної згоди на шлюб і оприлюдненні цієї вістки. Як правило, великий зговір супроводжувався іграми молоді, танцями. На це святкування наймали музик, запрошували родичів та сусідів. Обов’язковою складовою великого зговору, який мав санкціонуючий характер, був обмін подарунками.

Великий зговір відбувався за один-два тижні до весілля і мав підкреслено публічний характер. Кількість гостей у значній мірі залежала від матеріального статку сторін.

На великому зговорі остаточно домовлялися про дату проведення весілля, кількість запрошених, обговорювалися взаємні подарунки тощо. Важливим питанням був розмір шлюбного викупу (до ХХ ст.). Розмова про шлюбний викуп іноді перетворювалася на справжню торгівлю. Батьки дівчини розхвалювали її, а «покупці» намагалися збити ціну. Після досягнення згоди батько наказував дочці цілувати руку майбутнім свекру та свекрусі.

Батько нареченого давав грошовий викуп за наречену (прид, агырлык, баба-хан) [21, С. 342]. Гроші (викуп) ставили на обрядовий хліб і урочисто передавали батькам нареченої. У ХХ ст. викуп було замінено на подарунки, які дарували нареченій. Найбільш розповсюдженими серед дарунків були прикраси, одяг тощо. Іноді процедура шлюбного викупу могла відбуватися у проміжку часу між зговором та весіллям.

На великому гадежі батьки та священник благословляли молодих. На ознаку того, що дівчина і хлопець заручені, вони обмінювалися перснями. В районі Котела обряд обміну перснями проводили родичі та кум.

На великому зговорі наречені обмінювалися китками – букетами квітів. Вважалося, що такі букетики будуть мати оберегові магичні властивості, якщо їх прикрасити монетками та червоною вовною. Заручена дівчина ходила на танці з киткою – знаком її нового стану.

На великому зговорі розламували на дві частини хліб, після чого наречена цілувала руки батькам нареченого та обдаровувала їх сорочками та рушниками.

Після цього відбувалася святкова трапеза. У деяких місцевостях (південно-східна частина Болгарії) було прийнято за святковою трапезою

випробувати сватів на кмітливість. Свати повинні були відповідати на питання або виконувати бажання господарів, які повідомляли свої бажання у формі загадок.

Великий гадеж був суттєвою гарантією досягнутої згоди про шлюб. Відмова від цієї згоди вважалася безчестям та супроводжувалася моральними та матеріальними збитками і траплялася досить рідко. Впродовж “великого гадежу” батьки домовлялись про строки весілля, кількість запрошених гостей, розмір посагу й викупу. Все це більше було схоже на торгівлю, ніж на благословення дітей на щасливий шлюб і майбутнє подружнє життя.

Після заручин молоді називалися нареченим та нареченою (годеник і годениця [13, с.144]. Їхній стан зовні відзначався знаками – прикрасами: намисто, золоті монетки на хустці у нареченої, узорна хустинка – подарунок нареченої, яку наречений носив за поясом, китка на шапці та ін.

Поступово заручені все більше віддалялися від молодіжного середовища та зближувалися між собою. Наречений вже міг постійно супроводжувати наречену, приходити до неї додому. Як правило, молоді допомагали один одному у польових роботах.

Весілля у болгар у минулому тривало сім днів. Традиційне заняття землеробством визначило проведення весіль восени та взимку. У тих місцевостях, де було розвинене відгінне тваринництво, ввійшло у звичай влаштовувати весілля влітку. Під впливом традиційних народних вірувань та християнської релігії не прийнято було грати весілля у так звані погані дні – від Різдва до Хрещення, у Великий піст, а також під час інтенсивних літніх польових робіт. У народі існувало повір'я: якщо одружитися у високосний рік, один з подружжя швидко помре. Тому болгари намагалися не робити весіль у високосний рік.

У болгарських весільних обрядах беруть участь дійові особи, кількість яких, їх обов'язки і дії визначені народною звичаєвістю. Традиційний болгарський весільний обряд як комплекс ритуальних дій, пов'язаних з певними соціально-правовими звичаями, потребував для його виконання цілого ряду конкретних дійових осіб – весільних чинів.

Весільні чини визначаються за певними ознаками: сімейним станом, ступенем родинності, організаторськими й розважальними здібностями.

Оскільки однією із цілей весільних ритуалів було забезпечення цілісності новоутвореної сім'ї, її неподільності, попередження можливого повторного шлюбу у випадку вдівства одного з наречених або розлучення, то основною вимогою до учасників весільних обрядів було їх походження із цілої, повної сім'ї (так зв. целокупна къща). Цілою вважалася така сім'я, де батьки не овдовіли і не розлучалися, ніхто із членів сім'ї не йшов із дому (мається на увазі заміж) і не з'являлася нова людина у результаті весілля когось із дітей.

Головними весільними чинами на традиційному болгарському весіллі були кум та сват разом з їхніми дружинами. Вони поділяли між собою керівну роль на весіллі. Обирався сват («старий сват») із родичів нареченого

або його близьких свояків (переважно чоловік сестри). Кум був хрещеним нареченого або сином хрещеного (ця роль спадкувалася).

Особлива роль та шанування весільного батька (кума) у болгарському весіллі обумовлені тим, що він створює модель нової сім'ї та стає об'єднуючою ланкою між двома поколіннями, між старою та молодого сім'ями. Крім того, «кум», на думку М. Габровські [7, с. 18], пов'язаний із світом пращурів та може здійснити особливий вплив на майбутнє молодої сім'ї, забезпечивши їй їхню допомогу та «благословіння».

Важливу роль на весіллі відіграють брат та сестра нареченого, якщо вони ще не перебувають у шлюбі (іноді кілька братів та сестер); якщо таких не було – двоюрідні брати та сестри нареченого.

Таким чином, передвесільний цикл весільної обрядовості болгар включав низку особливих рис, які характеризують локальність та варіативність у різних регіонах Болгарії. З плином часу деякі обрядові дійства цілком зникли, залишивши слід лише у спогадах та усній творчості. Болгарські народні казки, пісні, перекази наповнені сюжетами, що розповідають як про щасливе, вірне кохання, так і про життєві драми на тлі нерозділених почуттів і жорстоких розлучень у середовищі молоді.

Джерела та література: 1. Арнаудов М. Българските сватбени обреди. Етноложки и фолклорни студии. Част 1. Преглед на обичаите у народа. – София, 1931; 2. Брак у народів Западної і Южної Європи. – М., 1989; 3. Бромлей Ю.В., Кашуба М.С. Брак и семья у народів Югославії. – М., 1982; 4. Буковина В. Стародавнo Граматикові. Географски, исторически и етнографски проучвания. Бит. Език. Фольклор. (Принос към историята и етнографията на Странджанския край). – Ямбом, 1995; 5. Вакарелски Хр. Бит и език на тракийските и малоазийските болгари. – Ч. 1. // Тракийски сборник. – София, 1995. – Кн. 5; 6. Василева М. Обридни хлябове в Карнобатско // История и култура на Карнобатския край. Сборник научни материали. – Т. 2. – София, 1992. – С. 181-192; 7. Габровски М. Преходът между старата и новата година у българите // Етнографски проблеми на народна та духовна култура. – София, 1989. – Т. 1. – С. 12-54; 8. Георшева Ив. Хлябът на болгарина: хляб без квас, хляб с квас // Българска етнография. – София, 1993. – Кн. 3. – С. 15-23; 9. Демиденко Л.А. Култура и быт болгарського населення в УССР. – Киев, 1970; 10. Елчинова М. Сватбената обредност в Михайловградско // От Тимок до Искър. Регионални проучвания на българския фольклор. – София, 1989. – Т. 1. – С. 108-124; 11. Зайков И., Райчевски Ст. Книга за хляба. – Пловдив, 1984; 12. Зеленина Э. И. Новое исследование болгарских ученых по народной духовной культуре // Советское славяноведение. – 1983. – № 2. – С. 80-95; 13. Иванова Ю.В., Маркова Л.В. Брак народів Центральной и Юго-Восточной Европы. – М., 1988; 14. История Болгарии. – М., 1954; 15. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. – М., 1983; 16. Капанци: бит и култура на старото българско население в Североизточна България. Етнографски и езикови проучвания, София, 1985. – 480 с.; 17. Країнознавство. Частина 1. Култура народів слов'янських країн. – К.: Київський славистичний університет. 2002. – 121 с.; 18. Манилова Я. Сватбенят обред в с. Вълче поле, Хасковско // Известия на музеите в Югоизточна България. – Пловдив, 1984. – Т. 7. – С. 181-199; 19. Мартынова М.Ю. Хорваты. Этническая история XVIII - XIX вв. – М., 1988; 20. Морозов И. Хубавата Елена – между «името» и «нешото» // Маска и ритуал. – София, 1999. – С. 14-71;

21. Народы зарубежной Европы / под ред. С.А. Токарева. – М., 1964. – 999 с.;
22. Наумов Е.П. Этнические процессы в Центральной и Юго-Восточной Европе. – М., 1988; 23. Николова В. Золотое в болгарской свадьбе // Символика целого в болгарском свадебном обряде // Признаковое пространство культуры / Отв. Ред. С.М. Толста. – М.: Индрик, 2002. – С. 239-253; 24. Узнева Е.С. Символика целого в болгарском свадебном обряде // Признаковое пространство культуры / Отв. Ред. С.М. Толста. – М.: Индрик, 2002. – С. 225-237; 25. Очерки общей этнографии. Зарубежная Европа. Под ред. / С.П. Толстовка, М.Г. Левина, С.А. Токарева, Н.Н. Чебоксарова. Наука, М., 1966. – 475 с.; 26. Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. – София, 1980; 27. Ракшиева С. Традиционни сватбени обичаи в Годечко // Народна култура в София и Софийско. – София, 1984. – С. 217-227; 28. Семенов Ю.И. Происхождение брака и семьи. – М., 1974; 29. Странджа. Материална и духовна култура. – София, 1996. – С. 270-292; 30. Традиционная обрядность югославских народов. – Новосибирск, 1992; 31. Чичеров В.И. Зимний период русского народного земледельческого календаря XVI -XIX вв. – М., 1957; 32. Шишков Ст. Сватбени обичаи в Оряхово, Рупчоско // Славиеви гори. Пловдив, 1994. – Кн. 2.; 33. Этнография восточных славян. Очерки традиционной культуры. – М., 1987; 34. Янева Ст. Български обридни хлябове. – София, 1989; 35. Янева Ст. Хлябове за погребение и помени в Михайловградско // От Тимок до Искър. Регионални проучвания на българския фолклор. – София, 1989. – Т. 1. – С. 176-184; 36. Bulgaria / CIA – The World's Factbook – Ружим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>.

УДК 398.332.416(=13:477.85)

Антоній МОЙСЕЙ

РІЗДВЯНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ СХІДНОРОМАНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ

У даній статті на основі проведених польових досліджень та друкованих джерел II половини XIX – початку XXI ст. робиться спроба дослідити комплекс та еволюцію різдвяних звичаїв та обрядів східнороманського населення Буковини; провести порівняльну характеристику з різдвяною обрядовою практикою українців регіону.

Ключові слова: Різдво, різдвяні обряди, румуни Буковини, молдавани Буковини, обрядові страви, колядування.

Антоний МОЙСЕЙ

РОЖДЕСТВЕНСКИЕ ОБЫЧАИ И ОБРЯДЫ ВОСТОЧНОРОМАНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ БУКОВИНЫ

В данной статье на основе проведенных полевых исследований и источников второй половины XIX – начала XXI вв. сделана попытка исследовать комплекс и эволюцию рождественских обычаев и обрядов восточнороманского населения Буковины; провести сравнительную характеристику с рождественской обрядовой практикой украинцев региона.

Ключевые слова: Рождество, рождественские обряды, румыны Буковины, молдаване Буковины, обрядовые блюда, коляда.